Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Геуюрге кюн, къыркъауу ай (сентябрь), 12, 2023 жыл

№ 109 (21310)

ВРЕМЯ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЕНГЕШ

Минги тауну этеклеринде солугъанланы саны ёсгенди

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** жылны ичинде толусунлай хайырланнган «Элбрус» турист-рекреация комплексни айнытыу бла байламлы ишчи жыйылыу бардыргъанды. Анга КъМР-ни Правительствосуну Председатели **Мусукланы Алий**, КъМР-ни транспорт эм жол мюлк министри **Аслан Дышеков**, КъМР-ни курортла эм туризм министрини орунбасары **Шауаланы Ислам**, Элбрус районну администрациясыны таматасыны къуллугъун толтургъан **Сотталаны Къурман**, КАВКАЗ.РФ акционер обществону таматасыны орунбасары **Беккаланы Хыйса** къатышхандыла. Аны юсюнден республиканы оноучусуну пресс-службасы билдиреди.

Бекка улуну билдиргенине кёре, курортха адамла аслам халда келир ючюн иш тийишлисича тохтамагъанлай бардырылгъанлай тургъанды. Анга себепликге курортну тёгерегин тапландырыу эм аны айнытыу жаны бла ишле этиледиле.

Шёндю 3500 мерт бийикликде EL3 канат жол ишлене турады, андан сора ишле EL6 канат жолда тамамланыладыла. «Тау Къабарты-Малкъар» маршрутну къураргъа мурат барды. Бюгюнлюкде анга 50 аслам жаяу жюрюген жолчукъла киредиле.

Бийылгъы жылны сегиз айына Минги тауну этеклерине келгенлени саны 740 минг адам болгъанды. Саулай да республикагъа солургъа бир миллиондан аслам инсан келгенди, ол кёрюмдю, озгъан жылны бу кезиую бла тенглешдиргенде, 20 процентге кёпдю. Аны бла бирге къыралны ичинде жолоучуланы айланнганларыны саны 15 процентге ёсгенди. Этилген тергеулеге кёре, жылны ахырына дери республикагъа келген туристлени саны 1,4 миллионнга жетерикди.

Бийылгъы жылны алты айына туризм бла байламлы этилген налогланы ёлчеми 513 миллион сом болгъанды, ол, быытырны бу кезиую бла тенглешдиргенде, 90, 4 процентге аламды. Сегиз айны ичине тамамланнган жумушланы ёлчеми 10 миллион сом болгъанды, ол, 2022 жылны кёрюмдюлери бла тенглешдиргенде, 14 процентге кёпдю.

«Элбрус» курортда турист, транспорт эм инженер инфраструктураны айнытыу жаны бла ишлени мындан ары да тохтатмагъанлай бардырлыкъбыз. Ийнанама бу курорт къысха заманны ичинде къыралда эм уллуладан бири боллугъуна, андан сора ол сау жылны ичинде ишлеп турурча эм иги курортланы санында халкъла аралы даражагъа чыгъарына», - деп чертгенди жыйылыуну ахырында республиканы оноучусу.

Къарау

Маданият юй жангыртылынады

Тырныауузда республиканы эм уллу маданият юйлерини санына кирген Къулийланы Къайсын атлы Маданият мекямгъа тынгылы ремонт этиле турады.

Республиканы Башчысы **Казбек Коков** ол ишле къалай баргъанына къарагъанды. Маданият юйню жангыртыу тёрели адетлени сакълау жаны бла ишни бардырыгъа жаны онгла берлигин эм шёндюгюлю чыгъармачылыкъ бёлюмлени айнытыугъа себеплик этеригин айтханды.

Мекямгъа «Эл жерлени комплексли айнытыу» къырал программагъа кёре тынгылы ремонт этиледи. Бу объект ары республиканы оноучусуну буюрууна кёре къошулгъан эди, Тырныауузда жашагъанла анга къагыят жазгъандан сора. Проектге кёре мекямны битеу инженер коммуникацияларын, башын, эшиклерин бла терезелерин, полларын алышындырлыкъдыла. Дагъыда юйню тышын жангыртылыкъдыла, тёгереги тапландырылыкъды, жангы мебель эм башха керекли затла, оборудование да алынырыкъдыла. Битеу белгиленген ишлени жылны ахырына тамамлап бошаргъа мурат этеди, дел билдиргендиле республиканы оноучусуну пресс-службасындан.

Маданият юй 1968 жылда республикада болмагъанча ариу проектге кёре ишленнгенди, аны ичинде къабыргъаларын мозаика паннола жасалайдыла, ремонтдан сора ала сакъланнган да этерикдиле. Алгъын бу Маданият юйде Тырныауузну вольфрам-молибден комбинатыны ишчилери анда магъаналы мероприятияларын бардыргъанды бла, сабийле кёп тюрлю кружоклагъа эм секциялагъа жюрюгендиле, жаш тёлю художествогъа чыгъармачылыкъ бла кюрешгенди эм кёп тюрлю битеусоюз конкурслагъа къатышхандыла.

Шёндю мында художествогъа чыгъармачылыкъ жаны бла кружокла ишлейдиле, музей, шёндюгюлю кинотеатр барды, ол 2016 жылда Москваны Кино фондуну болушлугъу бла ачылгъан эди, деп айтылады билдириуде.

Къармашыулукъ

Къабарты-Малкъарда «Гипсолит» ишлеп тебирегенди

Къабарты-Малкъарда къууанч халда гипс чыгъаргъан «Гипсолит» заводну ачылыуу болгъанды. Ол алгъын ишлеп тургъан «Каббалкгипс» предприятие эди, анда гипс эм къурулушда керекли башха затла чыгъаргъандыла, бириги 2018 жылдан бери ишлемей тохтап тургъанды.

Бириги ую уллу социал магъанасы болгъаны бла байламлы, КъМР-ни Башчысы **Казбек Коковну** буюрууна кёре, заводну инвестиция кючю болгъанын ангылай, ол ишлеп башларча битеу амалла этилгенди.

Ол жаны бла 2019 жылдан тебирел правительствону ишчи къауум ишлеп тургъанды. Аны хайыры бла быйыл жаз башында «ЭКО-Золопродукт» деген белгили россейли компания заводну жангыдан ишлетиу бла байламлы инвестор болуп чыкъгъанды. Андан бери инженер ызла, технология эм транспорт оборудование, энчи техника жангыдан ишлеп башларча кёп иш тамамланнганды. Бюгюнлюкде заводда 175 инсан ишге тохтагъанды, саулай анда 228 адам урунургъа керекди, деп билдиргендиле республиканы оноучусуну пресс-службасындан.

Жангы предприятияны КъМР-ни Башчысы Казбек Коков бла заводну генеральный директору Айдар Акберов къууанчлы халда ачхандыла. Ол жумушха КъМР-Правительствосуну Председатели Мусукланы Алий, КъМР-ни промышленность эм сатыу-алыу министри Шамиль Ахубеков, Элбрус районну администрациясыны таматасыны къуллугъун толтургъан Сотталаны Къурман, предприятияны учредители, «ЭКО-Золопродуктну» генеральный директору Фархад Исмайылов эм жамауат къатышханды.

Казбек Коков инвесторлагъа бирлешип ишлегенлери ючюн ыразылыгъын билдиргенди. «Огъурлу муратлары бла келгендиле, алларында тургъан борчланы тамамлап, предприятияны ишлеп башларча этгендиле. Бу битеу Къабарты-Малкъаргъа да белгилерча жумушду, нек дегенде жангы ишчи жерле ачыладыла, Элбрус район айныи барады. Жюрегими тереннинден предприятиягъа жетишим, айныу эм ахшы кёрюмдюле тежейме. Республикадан не жаны бла да болушлукъ боллукъду»,- дегенди Башчы.

Эсигизге салайыкъ, предприятияны айнытыу мурдоруна Тырныаууздан 25 километрде орналгъан Бедик тийелеринде болгъан гипс ташны запаслары саналадыла. Аны ёлчеми 21 миллион тоннагъа жууукъду. Заводну кючю къурулуш материалла бла къуру республиканы угъай, башха регионлагъа да жиберирге жетерикди. Къурулуш материалла чыгъаргъан уллу предприятияны ачылыуу республиканы бюджетине файда тюшюуюне эм Элбрус районну социал-экономика жаны бла айныууна себеплик этерикди.

КъМР-ни Башчысы Элбрусда школну жокълагъанды

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Элбрус посёлокда жангыртылгъан школгъа баргъанды, быйыл анга билим бериу системаны модернизациясын бардырыу программагъа кёре тынгылы ремонт этилгенди. Республиканы оноучусу устазла бла ушакъла бардыргъанды эм школну мекямына къарагъанды, ол 1977 жылда ишленнген эди. Мектепде 620 сабий окъургъа болукъду, деп билдиргендиле республиканы оноучусуну пресс-службасындан.

Мекямны битеу коммуникацияларын алышханды, жангы эшикле бла терезеле салынгъандыла, юйню мурдоруна да тынгылы ремонт этилгенди эм школну башында жангыдан жапхандыла. Артыкъ уллу эс окъуу эм методика литератураны жангыртыргъа эм мектепни тёгерегин тапландырыргъа бурулгъанды.

Андан сора Казбек Коков Элбрус посёлокга баргъан жолну халине къарагъанды, аны узунлугъу 1,3 километрди. Ремонт этилгенден сора ол хайырлаыргъа берилгенди. Къурулуш ишле «Къоркъуусузлу качестволу жолла» деген миллет проектни чеклеринде бардырылгъандыла.

Мадар

Кёпюр тынгылы болгъанды

Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коков** Бахсан районнга жолоучулукъгъа баргъанда Атажукино элде Апшев атлы орамда жолгъа ремонт этилгенине эм Бахсан суну юсю бла ишленнген кёпюрню тынгылы жангыртылгъанына къарагъанды, деп билдиреди республиканы оноучусуну пресс-службасындан.

Жолну узунлугъу 2,6 километрди. Алайгъа жангы асфальт салынгъанды, 1,6 километрде чыракъла жанарча болгъандыла. Орамда битеу жол белгиле бардыла эм адамла ётерча жерле къуралгъандыла. Къурулуш ишле белгиленнген болжалдан тёрт айгъа алгъа бошалгъандыла. Сагъынылгъан участокну тохтащдырылгъан мардалагъа келишдирмей боллукъ тюйюл эди, нек дегенде ол жол поликлиникагъа, эки школгъа, почтагъа эм стадионнга жюрюрюча онг береди.

Андан сора да, Бахсан районда Бахсан сууну юсю бла Заюково-Туфкарьер-Дыгамухо жолда кёпюрге тынгылы ремонт этилгенди. Аны узунлугъу 31 метрди.

Кёпюрню не жаны бла да тынгылы жангыртхандыла эм алайда жол белгиле орнатхандыла. Къурулуш ишле «Къоркъуусузлу автомобиль жолла» деген миллет проектни чеклеринде бардырылгъандыла эм болжалдан алгъа бошалгъандыла. Кёпюр Заюково элни социал магъаналы объектлерине эм транспорт бла этилген жумушларын жалчытыугъа, ол санда район больницагъа жюрюрге да жарарыкъды, деп айтылады билдириуде.

БЕЛГИЛЕУ

Жауунлу ингирни жарытхан байрам

Къабарты-Малкъар Республикагъа 101 жыл толгъанына жоралап къууанчлы ишле бардырылгъандыла. Шабат кюнню ингирин а Жашил театрда къуралгъан байрам концерт жарытханды. Кюн жауунлу болгъанлыкъгъа, келген кюнакъла кёп эдиле.

Къууанч концертни КъМР-ни халкъ артисти Текуланы Амур бла Асият Думаева «Кабардино-Балкария» деген композиция бла ачхандыла. Ала жырлагъан кезиуде уа сахнадагъы экранда регионну белгили, тамаша жерлерини юсюнден жарашдырылгъан видеоклип бла кюнакъланы кёллерин кётюргендиле.

Концертни бардыргъанла Мызыланы Аубекир, Фатима Чехмахова бла Станислав Сердюков келгенлеге ыспас этгендиле.

- Бизни республикада кёп миллетсыйлы артисти, «Голос» проектде хорлагъан Аскер Бербеков бла «Кабардинка» къырал тепсеу академия ансамбль, Габаланы Тенгиз «Беш тау эл» жыры бла, «Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбль, «Терк къазакъла» жыр эм тепсеу къырал ансамбль миллетлени энчиликлерине жораланнган жырлары, тепсеулери бла жарытхандыла.

Концертге, белгили жырчыладан сора да, хар райондан да фахмулу сабийле, ансамбльле, жырчы къаледе бирликде, мамырлыкъда, бир юйюрча, ариу жашайдыла. Жерибизни тамашалыгъына къараргъа келген кюнакъла уа мында солуп, къарыу алгъандан сора да, бизни шуёхларыбыз боладыла. Артда республикагъа къууанып къайтханлай да турадыла,- дегенди ала.

Ингирни уа андан ары КъМР-ни уумла да къатышхандыла. Аланы санында «Феникс» жырчы къауум, «Арабеск», «Ониксс», «Шагди», «Амир», «Ассорти» тепсеу ансамбльле кеслерини аламат аякъ бюгюу усталыкълары бла келгенлени сейир этдиргендиле.

Республикада жаш фахмула кёпдюле, ол бек къуандыргъан шартладан бириди. Ол кюн да беш-алты жыллары толгъан гитче сабийчикле да миллет тепсеуледе кеслерини усталыкъларын кёргюзтгендиле. Дагъыда чыгъармачы къауумла школгъа, билимге жораланнган жырланы айтып, китапла бла сахнагъа чыгъып ариу тепсегенлерин да белгилерчады. Байрамда дагъыда «Иоканто» вокал студияны солисткасы Мирабель Булатова, «Голос дети» проектге къатышхан Идар Коцев бла Дениза Хекилаева да сахнагъа чыкъгъандыла.

Андан сора уа КъМР-ни сыйлы артисти Ахмед Хамурзов, къолуна алгъыш аякъ алып, келген кюнакъларыны ыразылыгъын билдирип, республиканы байрамына жоралап кёп жылы сёзле айтханды. Ёз жерибиз мындан ары да бирикгенлей, айныи барлыгъын тежегенди.

- Багъалы къарындашларым, сыйлы кюнакъла, бюгюн бизни уллу байрамыбызды. Тамаша республикабызны гюл бетли тюзле, бийик таула жасайдыла. Сиз да бу байрам ингирге заман бёлюп келгенигизге сау болугъуз. Быллай къууанчлар рыбыз кёп болгъанлай турсунла, - дегенди ол.

Андан сора уа хар районну жыр коллективлери да республиканы къууанчына жоралап жырла айтхандыла. Ала барысы да малкъар, къабарты, орус тилледе, адамланы бирликге чакъыргъан, патриот сезимлерин ёсдюрген композицияла болгъандыла. Ызы бла уа гитче сабийле сахнадан тюшюп, келген кюнакъланы татлы ашарыкъла бла сыйлагъандыла.

Концертге жыйылгъанланы араларында башха шахарладан санаторийледе солургъа келгенле да кёп эдиле. Ала бу ингир керти да тамаша байрам болгъанын айтхандыла. Мында жашагъан миллетлени жашауларын, культураларын игирек билирге онг болгъанын белгилегендиле, адамларыбызгъа кюнакъбайлыкълары ючюн ыспас этгендиле.

Концертни уа артистле барысы да сахнагъа чыгъып «Мой край – Кабардино-Балкария» деген аламат жыр бла жапхандыла.

ТЕМУККУЛАНЫ Амина.
Суратла авторнудула.

Эл мюлк

Чеплеуню оруп башлагъандыла

Къабарты-Малкъарны эл мюлклеринде чеплеуню оруп башлагъандыла, ол санда Прохладна районда да ишле къыстау барадыла. Бюгюнлюкде мында битимни 100 гектарда кетергендиле. Жауунла чырмамасала, арендаторла ишлени болжалдан кеч къалмай тамамлар муратлыдыла.

Саулай алып айтханда, быйыл республикада чеплеу 15 минг гектарда ёсдюрюлгенди. Быытыр бла тенглешдиргенде, ол 5,5 минг гектаргъа азды. Аны баш сыйтауларындан бири сабанлыкъланы солутургъа керек болгъананындады. Къалай-алай болса да, арендаторла бай тирлик алыргъа, файда тюшюрюрге умутлудула.

Хар замандача, битимни танг кесеги, неда 77 проценти, Прохладна, Бахсан эм Зольск районлагъа жетеди. Бу жол да аланы мюлклеринде чеплеуге 11,7 минг гектар жер бёлюнгенди.

Эсге сала айтсакъ, быытыр чеплеуден 56,2 минг тонна тирлик жыйылгъанды. Ол бурунгу жалдан эсе 1,7 кереге кёпдю. Алай бла жерчиликде къармашханла гектардан 26,1 центнер алгъандыла, мында да 11 процент ёсюм эсленеди.

Аны бла бирге КъМР-ни эл мюлк министри Хасан Сижажев айтхангъа кёре, быйыл къылыкъылыадан 306,1 минг тонна орулгъанды. Орта эсеп бла алып айтханда, гектардан 36 центнер чыкъгъанды. Ол быытырдан эсе 101 процентге кёбюркди. Хар замандача, мирзеулюк битимлени танг кесеги будайгъа, арпагъа жетеди. Аланы экисинден да 206,6 эм 95,5 минг тонна тирлик жыйылгъанды.

Аны бла бирге мюкледе 1,7 минг гектар чакълы бирде картофну кетерип кюрешедиле. Алгъадан этилген эсеплеге тийишлиликде, андан 42 минг тонна алынырыкъды. Башха тахта кёгетледен да 65 минг тонна къоллу болургъа умутлудудула.

Аш-сууну танг кесеги сатылгъанды

Быйыл Къабарты-Малкъарда алты айгъа аш-суу жарашдырыучу предприятияла танг кесек продукция чыгъаргъандыла. Шимал-Кавказстатны эсеплерине кёре, аш-азыкъ продукциядан 108,9 эм сууладан 119 процентге кёп сатылгъанды.

Быытыр бу заман бла тенглешдиргенде, татлы ашарыкъла, жау, кефир, къаймакъ, бишлакъ, къыйма, тахта кёгетледен бла жемишледен консервала иги да кёп чыгъарылгъандыла.

Ичгилени юсюнден айтханда, продукцияны асламысы спирт кюошулмагъан суула бла сырагъа жетеди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Жолоучулукъ

Казбек Коков Тырныауузда мектепге къарагъанды, устазла бла сёлешгенди

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Тырныауузда 3-чю номерли мектепни устазлары бла тюбешгенди, школ тынгылы ремонтдан сора 1 сентябрьде эшиклерин ачханды.

1966 жылда ишленген школ эрттеден бери да жангыртылыныуну излегенди. Казбек Коков аны РФ-ни Президенти Владимир Путин къабыл кёрген билим бериуню школ системасын жангыртыу программаны хайырындан тамамларгъа онг чыкъгъанын белгилегенди.

Устазла бла ушакъда билим бериуде ишлегенлени айлыкъларын ёсдюрюу, мектепни материал-техника мурдорун, юйретиу ишин кючлеу темала кётюрюлгенди. Директор **Хутуйланы Любовь** бюгюнлюкде энчи аскер операцияны чеклеринде аскер борчларын жигитлеча толтургъан выпускниклерини юсюнден хапарлагъанды. Казбек Коков къыралыбызны къоркъуусузлугъун намыслары бла къоруулагъан тийишли инсанланы ёсдюргенлери ючюн педагоглагъа ыспас этгенди.

Регионну Башчысы ремонт этилген мектепге къарагъанды, анда бир сменнге 600 чакълы бир сабий окъуйду, кюнню экинчи жарымында уа кружокла бла секцияла ишлейдиле. Мекямда толусунлай инженер ызла, полла, терезеле эмда эшикле алышындырылгъандыла, мекямны тышына, ич отоуларына да ремонт этилгенди.

Школгъа элтген жолгъа да къаралада – Молодёжный переулок. Алайы бла дагъыда искусстволаны сабий школасына, Маданият къалагъа эмда эки микрорайоннга жетерге онг барды. Участканы асфальт-бетон къатысын игилендириу ишле да тамамланнгандыла, 7 арбаз тийре да тапландырылгъанды. Жумушла айны ахырына дери бошаллыкъдыла.

Республиканы оноучусу Заюково элни жамауаты бла тюбешгенди

Заюковну Маданият къаласында Къабарты-Малкъар Республиканы Къыраллыгъыны кюнюне аталгъан байрам концерт къуралгъанды. КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** да заюковочуланы алгъышларгъа келгенди.

Республиканы оноучусу эллилегге байрамны къуралыу тарыхыны эсгертгенде, жюз жылдан артыгъракъ мындан алгъа бирлешген Къабарты-Малкъар жаратылгъан кезиуню юсюнден айтханды. «Социал-экономика айныугъа жангы онгла чыкъгъандыла, миллет энчиликлени, маданиятны, тиллени сакъларгъа да. Билим бериу системаны, медицина – ала барысы да жангы амалла болгъандыла, эсеплерин а биз бюгюнлюкде кёребиз. Ол барыда биз Россей къыралны санында республика даражада жашагъанлыбызны хайырынданды.

Бек башы – ол бизни аламат халкъыбызды, къолларына сауут алып алчылыкъда къыралыбызны, сабийлерибизни сейирлерин къоруулагъан аламат жаш тёлюбюздю. Мен биз бирге болгъанлыбызгъа ишексизме. Биленме къаллай бир этгенигизни, къалай эс тапдыргъанлыгъызны: къоншулагъа, жашларыгъызгъа, энчи аскер операция баргъан тийреге болушлукъ жиберип. Къабарты-Малкъарда жашагъанланы барына да аллай кёз къарамлары ючюн ыразыма. Биз, сёзсюз, хорларыкъбыз. Хорлам биз-ники боллукъду».

Казбек Коков Бахсан районда жашагъанлагъа къырал саугъала бергенди. РФ-ни Президентини Указы бла Мужество орденнге Куба-Таба элден **Руслан Виндугов** тийишли болгъанды. Командованияны ыразылыклары СВО-гъа къатышхан аскерчиле прапорщик **Тахир Гошоковну** бла тамата сержант **Фуад Мамбетовну** ата-аналарына берилгенди.

Ачылыу

Кёргенин жаратханды, ыразылыгъын билдиргенди

Бу кюнледе Къабарты-Малкъарда жемиш продукцияны жаращдыруучу уллу комплекс ишлет башлагъанды. Аны Каббалкрастениеводство предприятияны мурдорунда къурагъандыла. Бир сутканы ичинде анда 240 тонна продукция чыгъарылларкъды, деп билдиргенди КъМР-ни Башчысыны эмда Правительствосуну пресс-службасындан.

Республиканы Башчысы **Казбек Коков** ары барып, комплекс къалай ишлегенине къарагъанды. Бу эл мюлк предприятияда жемишлени кеслери ёсдюрдиле. Ызы бла аланы тазалау, тап халда тутуу, жаращдырыу, орунлагъа жыйыу – барын да жеринде этедиле. Продукцияны сууккъда тутарча сегиз уллу объекти барды анда. Барына да 17,4 минг тонна продукция сыйынады. Ол бек кёпдю. Аны хайырындан жемишлени жаращдырыу бла сау жылны кюрешедиле. Иели мюлклери болгъанла да тирликлерин бу заводха сатаргъа боллукъдула.

Предприятияда жемиш суула, сабий ашха жараулу эмда кондитер фабрикалагъа изленнген тартылгъан алма чыгъарадыла. Ана бла быллай затланы тыш къырлладан ташыудан къутулургъа, аш-азыкъ жаны бла къоркъуусузлукъну жалчытыргъа себеплик этиледи. Келир заманлада продукцияны асламыракъ тюрлюлерин чыгъарыпъ башларгъа таукелдиле.

Жангы комплексде шёндюгю оборудование хайырланылады, продукцияны качествосуна уа

кесини лабораториясы жууаплыды.

Казбек Коков кёргенине ыразы болгъанды, предприятияны ишчилерине да жетишимле тежегенди.

Гёжефлени хазырлагъан ара

Къабарты-Малкъарны Къыраллыгъыны 100-жыллыгъын белгилеуню чегинде Нальчикни Искож микрорайонунда Ашуров атлы орамда шёндюгюлю пятиборье бла кюреширча уллу спорт ара къуучлы халда ачылгъанды. Ол «Спорт – жашауну низамы» федерал проекте кёре ишленнгенди, аны къурулуншна къырал бюджетден 358 миллион сом бёлюннгенди.

Араны ачылыуунда республиканы Башчысы **Казбек Коков**, жыйылгъанланы алгъышлап, битеу бу ишле Россейни Президенти Владимир Путинни башламчылыгъы бла жаращдырылгъан миллет проектлени хайырларындан тамамланылгъанларын белгилегенди.

- Адамланы жашауларын игилендирирге себеплик этген тюрлениуле къыралыбызда тамамланылгъан миллет проектлеге кёре боладыла. Бу ишле барысы да адамларыбыз, сабийлерибиз тийишлисича жашау этерча мурат бла толтуруладыла. Биз барыбыз да Къабарты-Малкъарда ёсгенбиз, алгъа «Искож, Александровку не предлагать» деген жазылары бла билдириулени кёре-кёре тургъанбыз. Бюгюн анда жангы объектле, жолла, инфраструктура ишлене баргъаны ючюн сайлайдыла, шахарда саулай да, республикабызны битеу эллеринде болум игиге айланнганды. Ол ахшылыкъланы санында мектепле жангыртылгъанларын да айтыргъа керекди, микрорайонда бир школгъа экинчи жыл толу ремонт этиликди, сабий садлагъа да къараллыкъды. Керциси бла да, Искож жашнарыкъды, бу сёзлени тюзлюгюн бусагъатда да кёребиз, - дегенди Башчы.

Араны къуучлы ачылыуна республиканы Правительствосуну Председатели **Мусукланы Алий**, Къырал Думаны Федерация Советинде Къабарты-Малкъарны келечиси **Улбашланы Мухарбий**, Парламентни вице-спикери **Мурат Карданов**, Правительствону вице-премьери **Марат Хубиев**, къурулуш эм ЖКХ министр **Алим Бербеков**, спорт министр **Ислам Хасанов**, жаш тёлюню ишлери жаны бла министр **Азамат Люев**, Парламентни физкультура, спорт эм туризм комитетини таматасы **Арсен Барагунов**, Нальчикни администрациясыны башчысы **Таймураз Ахохов**, жамауат, спортчула бла тренерле къатышхандыла.

Спорт ара 8 минг квадрат метр жерде орналады, пятиборье бла кюрешгенде жарауларын чурумсуз бардырырча шёндюгюлю оборудование бла жалчытылыныпды. 242 къараучуну сыйындырырча улуу универсал, эки гитче – тренажёр эм гимнастика – заллары барды. Фехтованиягъа юйретирча энчи залы, атдырырча он жери бла пневматикалы тир, 6 жолчугъу эм трамплинлери бла 50-метрлик бассейн, 192 жери бла трибунала да ишленнгенди.

Пятиборьеден эришиулени программасына ат спорт, фехтование, жюзюу, чабыу эм илишанны атдырыу киредиле. Алай бла ол республикада спортну талай тюрлюсюн айнытыргъа, жаш тёлюню иги кесегин жараулагъа келирге кёллендирирге себеплик этерикди.

Республикабызда бу спорт эрттеден бери айныйы келеди. 60 жыл мындан алгъа Нальчикде ат-спорт школда пятиборьеден бёлюм ачылгъанды, анда тренер Анатолий Райдугин юйретип тургъанды. Спортчуларыбыз РСФСР-ни бла СССР-ни жыйымдыкъ командаларына киргендиле, кёп эришиулеге къатыша, жетишимли да болгъандыла, «СССР-ни спортуну устасы» эм «Халкъла аралы классны уста» деген атланы алгъандыла. Бюгюнлюкде пятиборьеден бёлюм республиканы олимпиада резервли спорт школунда ишлейди. Анда 9 тренерде 380 жаш адам юйренедиле, ала регионла эм халкъла аралы, къырал даражалы эришиуледе алчы жерлеге дайым чыгъадыла.

Жангы спорт араны ачыу да пятиборьени айнытыугъа бютюн уллу къошумчулукъ боллукъду, анда бийик жетишимлеге жетерик спортчуланы хазырларгъа битеу онгла бардыла, деп билдиредиле республиканы Башчысыны эм Правительствосуну пресс-службасындан.

Чаришле

Къараучуланы къууандырган такъыйкъала

Къабарты-Малкъарны Къыраллыгъыны кюнюне аталып Нальчикни илподромунда «Элбрусну кубогу 2023» деген XVIII халкъла аралы чариш къуралгъанды. Аны ачылыуна регионну Башчысы **Казбек Коков** къатышханды.

Программагъа кёре 1200-2800 метрге 9 чариш болгъанды. 3 жыллары толгъан эм андан тамата къумалы атлада 2000 метрге республиканы Башчысыны саугъаларына эришиу къуралгъанды.

- Бу байрам барыбызгъа да Къабарты-Малкъар деген аты бла бир уллу юйюрча жашаргъа эм айныргъа онгну саугъалагъанды. Бизге миллетлерибизни социал-экономика, маданият, тин жаны бла да айныргъа жангы амалла берилгендиле, - дегенди жыйылгъанланы алгъышлай Казбек Коков эм чаришге къатышханланы барысына да хорламла, алагъа къарагъа келгенлеге уа жарыкъ кёллюлюк бла къуучлу сезимле тежегенди.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Спорт

Тау жоллада – зауукълу чакъла

Россейни битеу регионлары бла аякъ машиналадa эришиу тёреги халда жыл сайын къурадады, анга къатышханланы Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коков** кесини телеграм-каналында алгъышлагъанды.

- Аякъ машиналадa «Шимал Кавказны халкъларыны шуёхлугъу» деген чабышыну къурагъанланы эм анга къатышханланы кюнакъбай огъурлу Къабарты-Малкъарда алгъышлайма! Шимал Кавказны жоллары бла кёпкюнлюк эришиу, регионланы бир бирлери бла байлай, Россейде 1993 жылдан бери бардылады. Ол бийик тау жолла бла ётеди, узунлугъу уа минг бла жарым километрден да кёпдю. Быйыл велогонка 31-чи кере къуралады. Айтылыкъ спортчула унутулмайдыла, республиканы жамауаты да хунерли жашларын бла къызларын эсде тутады, белгили велогонщик, Мюнхенде 1972 жылдагъы Олимпиада оюнланы чемпиону, дунияны чемпиону Борис Шухов бла ёхтемленеди. Ол заманда Совет Союзну Олимпиада командасы, ниет кючлюлюгюн, Ата журтха чексиз сюймеклигин ачыкълай, къыралны битеу да жаш тёлюсюне юлгю болгъанды, - дегенди ол.

Казбек Коков ол кюннгю эришиуню да мурдорунда тууган жерге сюймеклик, жамауатны бирлигин сакъларгъа итиниулюк болгъанларын белгилегенди. «Белгили спортчула эм велосипед спортну сюйгенле бла ушакъ эте, бу эришиуге къатышханла барысы да аладан жарыкъ кёллюлюкге юйрене, тири, саулукъну жашау бардырыуда ахшы юлгю кёргюзтюрле. Огъурлу, насыллы сезимле, Къабарты-Малкъарны табигъатыны тамашалыгъы хар къонагъыбызны эсинде кёпге къалыларына ишеклигим жокъду. Россейни велосипед спортдан федерациясына бу зауукълу эришиуню къурагъаны ючюн ыразылыгъыбызы билдиреме. Велопробеге къатышханланы барысына да саулукъ, хорлам тежёйме», - деп къошханды Казбек Валерьевич.

Парламент

Эришиуле кёплени кёллерине жетгендиле

Республикалы ипподромда бардырылгъан ат чаришле теркликни бла ариулукъну байрамына бурулгъандыла. Эришиуле КъМР-ни Къыраллыгъыны кюнюне аталгъандыла. Ол кюн битеу да бирге тогуз чариш болгъанды. Ала кеслерини сейирликлери бла быллай жумушлагъа къараргъа биринчи келгенлени окъуна кёллерине жетгенди.

Башхаланы арасында энчи саугъа ючюн да эришгендиле атлыла – КъМР-ни Парламентини 30-жыллыгъына аталгъан. Алай бла узунлугъу 1600 метрге жетген чаришледе «Биг Брайт» ат хорлагъанды. Аны иеси В.Бухтояровду, юйретген М.Кантакузин этеди, жокей – халкъла аралы уста А.Иванский.

Парламентни башчысы Татьяна Егорова алчыланы алгъышлагъанды эмда законла чыгъарыучу органны атындан саугъа бергенди. Депутатланы атындан сёлеше, спикер былай дегенди:

- Бюгюн биз аламат байрамны белгилейбиз – КъМР-ни Къыраллыгъыны кюнюн. Республиканы инсанларын бла къонакъларын аны бла жюрегимден алгъышлайма. Биз ариу, сейир, башхалагъа ушамагъан республикабызны бек сюеебиз. Кавказда атланы уа не заманда да багъалы кёргендиле, ала бизни халкъларыбызны тёрелеридиле дергге окъуна боллукъду. Магъаналы кюнледе, байрамлада чаришле къурау тёре сакъланнганы къууандырады. Эришиуледен бири КъМР-ни законла чыгъарыучу органыны 30-жыллыгъына аталгъанды. Жауун жаугъанлыкъгъа, эришиуле сейир болгъандыла. Хорлагъанланы жюрегимден алгъышлайма. Мындан ары да жетишимле, республиканы инсаларына мамырлыкъ, ырахатлыкъ тежёйме,-дегенди спикер.

Ат чаришле керти да байрам болгъанларын айтырчадыла. Эришиулени арасында республикада белгили артистле кеслерини фахмулары бла жыйылгъанланы къуандыргъандыла.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Жетишим

Саугъа бла къайтханды

Урунныгн тиширыуланы биринчи Битеуроссей форуму кесини ишин юч кюнню ичинде Москвада бардыргъанды. Анга башха-башха профсоюз организацияладан жюзден артыкъ тиширыу къатышханды.

Анда «Федерал эмда регионла даражада законла чыгъарыучу власть органлагъа айырылыгъа къатышыыда тиширыуланы сынаулары» деген темагъа доклад бла КъМР-де Профсоюзланы Федерациясыны председатели Фатимат Амшокова да сёлешгенди.

Форумгъа къатышхан урунныгн тиширыула ишчи жерлеринде дайым да тюбей тургъан чырмауланы юсюнден айтхандыла, аланы кетериую жолларын излегендиле. Ол жаны бла кеслерини сынауларын, жангычылыкъларын да бир бирлери бла сюзгенди.

Анда дагъыда «Жумушакъ кюч» деген саугъаланы бериуге жораланнган къууанчлы иш да болгъанды. Аны ФНПР-ни урунныгн тиширыуларыны социал-экономика праволарын къоруулау жаны бла генеральный советини дайым ишлет тургъан комиссиясы къурагъанды. Аны бла «Структура» номинацияда – организацияла, профессионал башчыла уа «Лидер» номинацияда саугъаланнгандыла. Фатимат Амшокова да «Лидер» номинацияда саугъагъа эмда дипломгъа тийишли болгъанды. КъМР-де быллай даражалы саугъаны ол биринчи болуп алады.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

СУРАТДА: Фатимат Амшоковагъа саугъаны эмда дипломну берген кезиуде.

Тюзюнлей ушакъ

Соруулагъа – ачыкъ жууапла

КъМР-ни Регионнга оноу этген арасы (ЦУР) «Магъаналы соруула» деген рубрикада ишин тохтаусуз бардырады. Аны чеклеринде министерстволары, ведомстволану оноучулары, республиканы районларыны жер-жерли администрацияларыны башчылары инсанладан келген соруулагъа жууапла бериучюдюле. Бу жол сагъынылгъан арада Черек муниципал районну администрациясыны башчысы Къулбайланы Алан да болгъанды.

Ол «Ырахат шахар болум къураву» федерал проектге кёре къаллай ишле тамамланнганларын айтханды. Аны чеклеринде быйыл кёп фатарлы беш юйню арбазына тынгылы ремонт этилгенин эм жамауат тири хайырланнган жети объект жангыртылгъанларын билдиргенди. Бусагъатда тийишли жумушла жаланда аланы биринде барадыла эм жуукъ заманда тамамланырыкъдыла.

Аны бла бирге Огъары Малкъарда зорчуланы къолларындан къырылгъан бурунгу Саугу элни жамауатына жораланнган эсгертмени тийресин да айбатландырып кюрешедиле.

Бабугентде да Маданият юйню арбазына тынгылы ремонт этилгенден сора омакъ болгъанды. Алай бла эки минг квадрат метрден аслам жерге бордюрла салынгандыла, тёгереги бла темир буруу тартылгъанды, архитектура жаны бла омакъландырырча мадар этилгенди эм асфальт да жайылгъанды. Аны жангыртыуну былтыр эллиле къол кётюрюп сайлгъандыла.

Муниципал жолланы юсюнден айтханда, эфирни къонагъы «Къоркъуусуз эм тынгылы автомобиль жолла» миллет проектге кёре Огъары Малкъарда Мухолгъа баргъан жолну 1,8 километр чакълы бирине тынгылы ремонт этилгенин билдиргенди. Аны бла бирге подряд организацияны келечилери былайда кёпюрню жангыртып кюрешгенлерин да эсгергенди. Андан сора да, «Уреван – Уштулу» федерал эм «Эски Черек – Жемтала – Сукан-Суу» регион жоллагъа, саулай да 2,2 километр тенгли бирге, къаралгъанын сагъынгранды.

Алан Борисович, бусагъатда «СатуширАушигер» таза суу баргъан ызны тартырча мадар этилгенин да ачыкълагъанды. Ишлени кезиуюнде проект бла белгиленген он километрге энтта да бир километр ыз къошагъа тюшгенин айта, ол хазыр болса, юч минг адамны ичер суу бал жалчытыргъа жарарыгъын чертгенди.

Объект быйыл ноябрьде болжалындан алгъа хазыр боллукъду.

Районну башчысы саулукъ сакълау бёлюмню юсюнден да толу хапарлагъанды. Ол санда Аушигерде жангы амбулатория ишленнгенин, Къашхатауда поликлиникагъа тынгылы ремонт этилгенинин, жангы оборудование бла жалчытылынгранын эм жеринден тепдирилген фельдшер-акушер пункт алынгранын да къошханды. Къулбай улу «Саулугъунга терек бахча къарат» битеуроссей акциягъа черекчиле сюйюп къатышханларын да айтханды. Сёз ючюн, бир кюнгге окъуна кеслерине 39 адам къаратханларын ахшы кёрюмдюге санагъанды.

Тюзенлей эфирни кезиуюнде Къулбайланы Аланнга тынгылаучула танг кесек соруу бергендиле. Аланы кёбюсю район бла, эл бла байламлы болгъандыла. Ол санда элледе чыракъ чыпынла тартырча, туризмни, спортну айнытырча не мадар этилгенин соргъандыла эм башха жарсыуланы да кётюргендиле.

Эсге сала айтсакъ, тюзюнлей ушакъ Черек районну администрациясыны «ВКонтакте» социал сетьде бетинде къарагъа боллукъду.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Илму

Шатык сёзю бла сейирге къалдыргъан алимибиз

КъМР-ни илмусуну сыйлы къуллукъчусу, филология илмуланы доктору, профессор, КъМКъУ-ну немис эм роман филологияла кафедрасыны башчысы Аликаланы Рашит бу кюнледе юбилейин белгилейди. Ол жаш тёлюню юйретиуге бла окъутуугъа юлюшюн къошуп келгени энди къыркъ жылдан атлагъанды, сагъынылгъан кафедрагъа уа белгили алимибиз, аз къалып, отуз жылны ичинде таматалыкъ этеди.

Илмуланы тёрт докторун бла жыйырма кандидатын хазырлагъанды. Ала уа жаланда бизни республикадан тюйюндюле. Кеслери да Москвана, Донгагъы Ростовну, бирси шахарланы окъуу юйлеринде ишлейдиле. Ити кесек студенти, магистратураны бошап, Германияда, Австрияда, АБШ-да, Юг Африкада окъугъандыла эмда урунадыла. Ол он уллу монографияны, эки жюз чакълы илму статьяны авторду. Кёп болмай а Москвада ани сайлама ишлерини жыйымдыгъы чыкъгъанды. Алимибиз ол ишин кесини ыннасы Жарашыуланы-Аликаланы Халиматны, Бекмурзаны къызыны хурметине атагъанды.

Рашит Солтанович Къыргъызстанда (Кирово эзде) тууган тёлюденди. Андан а юйюр Огъары Жемталагъа биринчи эшелон бла къайтханды. Уллу юйюрню атасы, анда уа жети жаш бла юч къыз ёсгенди, биргелерине кёп будай да келтиргенди. Баям, ол биле эди къайда да адам он бармагъыны къыйыны бла сыйлы, хурметли да болгъанын.

– Мен да, тенглерими хар бирича, врач неда юрист болургъа излей эдим школну бошагъан кезиюмде. Ары дери да уя жыларгъа сюйгенме. Сабийлигимде, терек башына минип, жырлай тургъанымлай, Бегийланы Шарифа эшитеди да, юйге келип, мынга тынгылатыргъа керекди деп кетеди. Алай а анабыз нек зсе да сюймегенди. Манга урушуп, юйню мюйюшюне сюет: «Энди жырлай бер, къаллай бир сюйсенг да», – деген эди.

Тамата къарындашым Рауль да, биз аны бла бир классха жюрюгенбиз, жаратмаучу эди жырлап, школда ары-бери кюшулсам да. Анам а, ол Залийханланы Исламны къызы Хулимат эди, бизни, сабийлени олтуртуп, назму тизерге юйретип тургъанды. Юлюгге уа Шахмырзаланы Саидни «Къая къызы къарылгъач» чыгъармасын берюччю эди, – деп эсгереди кеси уа сабий жыллагъыны юсюнден.

Ол юрист болургъа сюйсе да, бизни университетге аллай факультет алыкъа жокъ эди. Врачка окъуйма десе да, бёлюм биринчи жыл ачылгъан эди да, ары кирирге кётюрюп – кёп. Ани сайлауу алай бла немис тилде тохтаашды. Тау эзде тийишлисича окъуп, билим алалмагъан тилинде юйренирге университетде да тынч тюйюл эди. Биринчи юч айны ичинде сокъуранып, окъуудан кетеме деп да сагъыш этип тургъанды. Ол кезиюде репетиторлукъ деген не болгъанын акъылына да келтирмегенди. Алай эсе да, биринчи окъуу жылыны январь айында окъуна ани немисча иги сёлешип тебиргенине бирсыла да зс бургъан эдиле. Алай бла уа ол университетни да жетишимли бошайды.

Ызы бла Шалушкада мектепде иште тохтаашады. Ол сабийи бла юйде тургъан тишириуну орунуна баргъан эди да, бир жылдан андан кетерге тюшеди. Алай а, школну директору Леонид Асланбекович Тишков жашны иш кёллюлюгюн жаратып, аны дагъыда юч жылгъа коллективде къояды.

Ол кезиюде уа Рашит Солтанович аспирантурагъа кирирге деп, ары жер сакъланып тургъанды. Аны университетде преподаватели Галина Васильевна Царёва чакъылады. Алай ол анга къууанып да бошагъынчы, жер башка адамгъа тюшюп къалады. Сакъларгъандан хайыр чыкъмазын англап, Алика улу СССР-ни Илмула академиясыны Тил билим институтуна конкурсда жашкылыргъа эркинлик тилеп жазады. Ол эришиуде хорлагъан да этеди. Таулу жашдан къалгъанлары (ала уа жетеуден болгъандыла), сыналуны бералмай, аспирантургъа жангыз кеси киреди.

Собеседованияны кезиуюнде аны немисча асыры шатык сёлешгенин эшитип, жашауну тишириу сейирге да къалады. «Орус тилни уа билемисиз, эзсаменледе ол да керек боллукъду», – деп да айтхан эди анга профессор Мирра Моисеевна Гухман. Ма алай жаратхан эди ол таулу жашны сёлешгенин, билимин да.

Артда бу тишириу бла узакъ заманны ичинде шуёхлукъ жюрютюп да тургъандыла Аликаланы. Аны жюрек жылыу, хурмет бла да эсгере, адамлыгъыны ыразы болса, кыз-чыкълары тугъанында, ала артыкъ сагъыш эте да турмай, алагъа жашауда кёпню англыпатхан, огъурлу да Мирраны атын атагъандыла.

Алай бла, билим алып, КъМКъУ-гъа кафедраны ассистенти болуп къайтады. Юч жылдан а, битеуроссей эм халкъла аралы эришиулеге къатышып, ГДР-ге стажировкагъа барыгъна онг чыгъады. Саулай къыралыбыздан а ары 25 специалист кеттен эди ол кезиуде. Немис тилни юсю бла уа – жаланда Алика улу.

Быллай конкурслагъа къатышхан, биютонда ол заманда, тынч тюйюл эди. Уллу проект жаращдырып, аны илму жангычылыгъын, магъаналылыгъын да англыатхандан сора да, эм азындан Германияда жашагъан зхи профессор ахшы рекомендацийла берирге керек эдиле. Бу жол Рашит Солтанович тыш къыралда бир жылны турады. Анда биринчи лекциясына баргъанын а былай эсгереди:

– Алай бош да угъай, профессорлагъа баргъан эдим. Артда сокъуранган да этгенме. Алада ол заманда окъуна техника, оборудование, айхай да, даражалары башха эди. Мен а дунияны бла бир кыралдан келгенлени алларына эки плакат бла мел алып чыкъгъанма. Кесими лекцияма поляклы тишириуну кылай окъугъанын кёргенимден сора жарсыгъан эдим. Жашауда аллай онгла да барлыкъларын жаланда ма ол кюн билгенме.

Бизни алимибиз тыш къыралда эрттегили герман тилни да берип тургъанды (готланы тиллери, бизни жыл санаугъа дери 4-ге ёмюрле), ма аллай даражада болгъанды ани билими. Ол тилни билмеген германистлени профессионаллагъа санамагъанларын да эсгерте кетейик. Бу дисциплинадан а анга дерсни эрттенликде сагъат сегизни жарымына саладыла. Анга алай кёп адам да келмез деп, кесини сагъышына ийнана барса уа, ала лекциясына тыныслагъа ол кюн 64 алим жыйылгъанды эди.

Аны кёндюле илмуда, аллай конкурслада жетишимлери. Ууакъ сабийлерин алып, юйюрю бла да жашагъанды Германияда–Вольфенбюттель шахарда. Ол кезиуде кёп затхы эрттенгенин, ахшы сынам жыйышдыргъанын да белгилегенди. Таулуланы, немислилени кылыкъларында бирчалыкъланы, башалыкъланы юслеринден да айтады. Айлыкъны къаллай бир айгъаналарына кёре анда адамлагъа энчи тюкенле, ашханала бардыла. Сейир этип, аланы качестволарыны юслеринден соргъанлыбызда, алада артыкъ башхалыкъ болмагъанын да англыатханды.

Ол кезиуде Герцог Августну кипаратханасы Тарых, илму, культура европалы арасында тургъанды бизни алимибиз. Бу библиотекада уа эжинчи ёмюрден бери сакъланнган китапла, экспонатла да бардыла. Окъургъа сюйген затыны алырча эркинлик да бериледи. Аны алайлыгъына уа биютонда сейир этеди.

Рашит Солтанович ана тилибизни жарсыуларына, жетишимлерине, аны сакълаугъа да зс бургъанлай келеди. Ол профессор, илмуланы доктору Вильгельм Прёлени малкъарлыланы бла къарачайлыланы юслеринден жазгъан затларын да тапханды. Аланы 1910-1914 жыллада басмаланнган «Восточное обозрение» журналда болгъанларын билип, Италияда Мачератта университетни профессору Томелерини болушлугу бла тапханды. Ала бла байламлы ишлери бла уа алгъаракъда басмаланнган жыйымдыгъ ыны «Къарачай-малкъар тилни эсгертмелери» деген кесегинде шагъыйелинрге боллукъду.

Кесини улу насыбына Алика улу эгеч-къарындашын, юйюрюн санайды. Аланы барысыны да жюреклерин жарытып тургъан огъурлу тишириугъа – анасына – сюймеклигин, хурмети уа энчилей къалгъанды. Ол хар заманда да эм алгъа анасын алгъышларгъа, аны кёрюрге ашыкъгъанды.

Биогюнлюкде энди кеси да аппады. Алты туудукъгъа къууана: «Къалай татлыды туудукъ дегенинг, алагъа дагъыда ахшыулурун ашыгъып, жарыкъ умутларыбыз бла да сакълайбыз», – дейди. Ала садикге, школгъа жюрюйдюле.

Сабийлери да, ишлеген жерлеринде, бег жарыкълы, жетишимли бола да келедиле. Экиси да юристлени хазырлагъан,ингилиз тилге тюшюндюрген факультетлени да айырмалы бошагъандыла. Мирра КъМКъУ-да тыш къыралны тиллени кафедрасыны доцентиди, филология илмуланы кандидатыды. Тамерлан а полиграфологу, подполковник чыгъады.

Бизни эсибизге уа бир ненча жыл мындан алгъа ишни юсю бла аны эгечи Лариса Солтановна бла тюбешиуюбюз, ушагъыбыз эсибизге тюшеди. Къарындашны юсюнден аныча ариу айтханнга, къалай зсе да, бир бек ыразы болгъан эдик.

Айхай да, къайсы ишде да кеси билгеннге башхаланы юйретген, тюшюндюрген да – ол адамны ангылауун, окъуулугъун да ачыкълагъан, аны усталыкъ даражасын кёргюзтген шартды. Алай зсе, Рашит Солтанович ол жаны бла юлгю боллалыкъ алимлерибизден бириди деп, таукел айтыргъа боллукъбуз.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Танкчыны кюнюне

Жигитликни юлгюсюн кёргюзтгенле

Россейде сентябрьни экинчи ыйых кюнюнде кеслерини профессионал байрамларын танкчыла эмда бу кючлю машинаны ишлетиуе, хайырланыугъа къошумчулукъ этгенле, ол санда конструкторла, инженерле, танкланы чыгъаргъан заводланы ишчилери, профильли вузланы окъуучулары, устазлары да белгилейдиле.

Тарых шартла

Байрам совет танкчыланы Улуу Ата журт урушда Хорлам ючюн салгъан кыйыныларын белгилер, бу аскерчи бёлюмню магъанасын ачыкълар, даражасын кётюрюп мурат бла 1946 жылда тохтаашдырылгъанды.

1980 жылгъа дери аны 11 сентябрьде белгилегендиле –1944 жылда совет аскерлени Восток-Карпат операцияда хорламлары эсде къалырча. Ани сентябрьни экинчи ыйых кюнюнде белгилеу тёре СССР-ни Баш Советини Президиумуну «Байрамланы эм эсде къаллыкъ кюнлени» юслеринден Указгъа тийишлиликде 1980 жылда тохтаашдырылгъанды. 2006 жылда 31 майда РФ-ни Президенти Владимир Путин «РФ-ни Саугъланнган кючлеринде профессионал байрамланы эм эсде къаллыкъ кюнлени тохтаашдырыуну юсюнден» Указгъа къол салгъанды. Алай бла уа Россейде Танкчыны кюню къаралны жангы тарыхында официал халда белгиленнгенди.

Сейир тарихле

Танк аскерни тарыхы 1914 жылда 19 августа башланнганды – жаш совет къыралны аскерлеринде жангы бёлюм къуралгъан кюнде – къурч (бронированный) машинала бла жалчытылынгнан. «Танк» деген сёз ингилиз тилден келгенди эмда «бак» деп кёчюрюледи. Аланы биринчи болуп ингилизиле Битеуония урушда хайырланнгандыла.

Биринчи битеуония урушда Шимал Африкада немисли танкчыла тюени багуушун басып ётселе, насыплары тутарыгъына ийнанангандыла. Союз аскерлени оночулары аны билип, хыйлачылыкъгъа баргъандыла: миналаны багушха ушатып хазырлап тебиргендиле. Танкла алада бир ненча кере чачдырылгъандан сора, немислиле аланы къаты бла ётюп башлайдыла. Союзникле аны сезип, миналаны юслеринде танкны ызын суратлагъандыла.

Мексиканы, Бельгияны, Панаманы, Непалны саугъланнган кючлеринде танк бёлюмле жокъдула. Сингапур а къыралны кенглигине кёре эм кёп танклары болгъан къыралгъа саналады: хар беш квадрат метгре бир танк жетеди.

Таулу танкчыла

Таулу танкчыла Улуу Ата журт урушну фронтларында къыралбызны жаланнгъаны бла къатышгъан къорулай, батырлыкъларын кёргюзтгендиле. Аладан кёпдери жигитликлери ючюн къырал саугъалагъа тийишли болгъандыла.

Генерал-майор

Деппуланы Хакимни аты миллетде бир заманда да унутуллукъ тюйюлдю. Демингили къыралны узакъ таулларында ёсген таулу уланны жашау аскер бла байламлы болгъанды. Ол аскерчини формасын 40 жылдан да аслам заманны юсюнден тёшмегенди. Биринчи сермеше уа танк взводну командири лейтенант Деппу улу 1939 жылда Япон-Монгол къазауатда къатышханды.

Фашист Германия СССР-ге чабыууллукъ этгенинде, тамата лейтенант Деппуланы Хакимни ротасы Конотоп станцийда эди. Эки кюнден а танкчыла Оршана къатында гитлерчилеге улу халеклик салгъандыла. Кёп немисли офицерни бла аскерчини къыргъандыла, техниканы уятхандыла.

Деппу улу къазауатланы кезиюнде кёп къоркъуулу болумгъа тюшгенди: контузиялы болгъанды, танкны ичинде койгенди, къуршоудан чыкъгъанды. Хакимни Оршадан Берлиннгге жолу кыйыйын эди. Батыр таулу танкчы гитлерчиле бла Польшада сермешгенди, Одерден ётгенди, душман бла Берлинни орамларында сермешгенди. Ол урушда болдургъан жигитлиги ючюн Къызыл Байракъны ордени бла экю кере, Къызыл Жулдузну, Ата журт урушну 1-чи эм 2-чи даражалы орденлери, «Варшаваны эркин этгени ючюн», «Берлинни зорлагъаны ючюн» майдалла бла саугъаланнганды. СССР-ни Министрлеринги советини бегими бла Деппуланы Хакимге генерал-майор чын берилгенди.

…парадда боллукъма!

1941 жылны кюз артында гитлерчи аскерле «Тайфун» операцияны чеклеринде къыралбызны ара шахары Москваны алыргъа керек эдиле. Ол кезиуде уа совет халкъ 7 ноябрьде Къызыл майданда парад боллукъмуду деп, сагъайып сакълагъандыла. Парад а бардыырлгъанды. Ол кюн Къызыл майдан бла бизни жерлешибиз **Залийханланы Магомет** ауур «КВ» танкы бла ётгенди эмда алайдан тюзюнгей фронтха атланнганды.

Магомет танкчы болургъа сюе эди да, муратына жеттенди. Аскер политика хазырлыкъны опиниини ауур къурч машинаны жюрюгюне къадалып юйренненгди. Уллу Ата журт уруш башланнганын Залийхан улу къуллукъ этген танк полк Калугада жай лагерьде тохтап эди. 3 июльда уа Смоленск шахарны къатында танкчыла гитлерчиле бла къанлы къазауатха киргендиле. Ол сермешде таулу танкчы жаралы болуп, госпиталгъа тюшеди.

Уруш Москваны босагъасына жеттенинде, 19-чу энчи гвардия танк батальонну къауумунда Залийхан улуну экипажы бла ненча пулемётчи, кёп аскерчилерин бла офицерлерин жокъ этгенди.

Уллу Ата журт урушну тарыхында Прохоровка элни тийресинде демингили танк сермеш Хорламны жуукъалашдыруда энчи магъаналы тутады. Залийхан улуну экипажы анда эки «тигрни», танкла атыучу топ расчётланы жокъ этгенди.

Гвардиячы танк ротаны къауумунда Залийхан улуну ротасы Черниговну, Гомельни, Минскни, Польшаны кёп шахарларын бла элерин азатлагъанды. Ол Польшаны «Крест за заслуги» ордени бла да саугъаланнганды. Генерал-лейтенант Панов къол салгъан саугъалау къагъытда былай жазылыпды: «Залийхан улуну хайырындан Черск шахары тийресинде бизни аскерлени тылында гитлерчи разведка жиберген шпион тутулгъанды». Залийхан улуну жигитлиги Къызыл Байракъны, Къызыл Жулдузну, Ата журт урушну 1-чи эм 2-чи даражалы орденлери бла белгиленнгени, ол 9 майдал бла саугъаланнганды.

400 километрни марш бла ётгенди

Иттийланы Дадаш 39-чу гвардий танк полкну 14-чю гвардий бригадасыны 4-чю механизациялганнан корпусунда къуллукъ этгенди. Аны Ата журт урушну орденини 2-чи даражасы бла саугъалау документде былай айтылады: «39-чу гвардий танк полкда къуллукъ этген кезиуде жолдаш Иттиев низамлы, жарашылу ишин тынгылы этгенин кёргюзтгенди. Сермеше киргинчи, Иттиев взводну аскерчилери бла бирге 400 километрни марш бла ётгенди. Бу кезиуде таманны болумлары керекли сичча сакъланнгадыла.

1944 жылда 16 октябрьде Белгород ючюн къазуатха къатыша, ж.Иттиев взводну аскерчилери бла бирге душманны 11 атакасын тыйгъанды, 60-дан аслам гитлерчини жокъ этгенди. Аны танкы душманны бир тобун, сауутлары бла арбаны жокъ этгенди. Иттиевни танкына топ тийгенине, ол атылыргъа къоркъуу болгъанына къарамай, аскерчиле машиналарын къоймагъандыла, атышыуну андан ары бардыргъандыла. Алай бла ала гитлерчилени уллу къауумуну атышыуун тыйгъандыла. Аны хайырындан а Белгородну орамларындан бири душмандан эркин этилгенди».

Быллай тизгинлени осусанг, миллетибиз ючюн ёхтемликни сезесе, халкъны батыр жашлары Ата журтубузну сюймеклигини юлгюсю болгъанларына тюшюнесе. Биогюнлюкде да энчи аскер операцияны кезиуюнде миллетибизни батыр уланлары къыралыбызны жалынчакъсызлыгъы, эркинлиги ючюн къазауат бардырадыла. Инсанлыкъ борчларын толтура, сыналуары, билимлери, низамлыкълары бла командирлени, аскерчилени арасында да хурмет табадыла, Ата журтубузгъа сюймекликни юлгюсюн кёргюзтедиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Маданият

Ал атламдан окъуна махтауду эдиле ала

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театрны экинчи студиясы 1963 жылда Москвада М.С. Щепкин атлы театр училищеде окъууну бошап, уста артистле болуп, Нальчикге къайтханды 60 жыл болады.

Аллындан башласакъ, белгилисича, Уллу Ата журт урушну заманында ары кетип, малкъар актёрланы къауум фронтдан къайтмагъанды. Халкъыбыз кёчгюнчюлюкден жыйышхандан сора, миллет театрны жангыртыу ишле башланнганда, актёрла жетишмегендие. Алай бла 1958 жылда Москвадан башында сагъынылгъан училищеи ски устазы – Владимир Смирнов бла Олимпиада Головина келип, сахнада ишлерге жарарыкъ-жаш адамланы сайлагъандыла.

Ала М.С.Щепкин атлы училищеде окъургъа онбеш адам айыргъандыла: Ахматланы Зейтун, Байчекхуланы Абидин, Баразбийланы Исмайыл, Будайланы Ольга, Думакъуланы Владимир, Къулбайланы Элизат, Къулийланы Борис, Мамсурланы Зоя, Мокъаланы Алексей, Отарланы Лейля, Гозоланы Нина, Шауаланы Тахир, Энейланы Рая бла Жамал, Юсюпланы Хамит.

Сыналуа бара туруп, Олимпиада Михайловна сейир этгенден бошамай эди: «Мен малкъарлылана кийик таулада жашагъан, кёчгюнчюлюкню сынап, къадаргъа огъурсуз болгъан, бир къарангы адамла суна эдим. Энди уа ол оюмларым ючюн уялып турама. Мында бизге кыйыйкъ къарагъаннга тюбемегенбиз. Бары да – жарыкъ, халал адамла. Маданиятлары уа – европалы!» – деп.

Хау, ала бары да урушну сабийлери эдиле, алгъа, жаланнгачлыкъ, сууукълыкъ, учузлукъ да сынагъан. Сыкъургъа атлана, биле эдиле – алагъа къоугъа башхаладан салам кёл салыргъа, башхаладан иги болургъа керек эди. Нек дегенде ала жангыдан солуу алгъан халкъларыныкъ келчилери эдиле.

Анда аланы кураторлары СССР-ни халкъ артисти, профессор В. Н. Пашенная болгъанды. Ол заманда училище Гитче театры школу болгъанды. Уллу актёрланы-устазланы къолларына тюшюп, ала керти да тынгылы билим алгъандыла. Аланы тириликлеринде, усталыкъгъа юйренирге итиниулерине МХАТны актрисасы, профессор Лидия Дейкун, режиссёр-педагог Дмитрий Кознов, музыкадан устаз, композитор Юлиан Грюнберг бийик багъа бергендие. Жаш адамла Москваны белгили сахналарында ойнагъан уллу актёрладан адамны жюрегине кирирча сезимле тудура юйренгендие.

«Москвада окъугъан заманыбыз бизге кёп бергенди, – деп эсгере эди Къулийланы Борис. – Биз сахнаны усталары Хораваны, В. Папазяннны, В. Тхапсаевни, В. Пашеннаянны, Е. Гоголевану, Н. Анненковну, М. Любезнону, М. Яншинни, М. Прудкинни, Р. Пляттны, А. Грибову ойнагъанларын кёрюп тургъанбыз. Алача ойнагъа итинггенбиз. Аланы не гитче шартчыкъны да хайыранып, сыфат къурай билгенлери энчи дерс эди».

Ала Москвадан Шекспирни «Отелло», Б. Лавренёвну «За тех, кто в море» деген пьесаларына кёре экю диплом спектакль эм А.Островскийни «Гроза» спектаклин хазырлап келтиргендие. Ала малкъар халкъны культура жашауунда жангы, таукел атлам болгъанды.

Шекспирни «Отелло» трагедиясын сахнада тынгылы кёргюзтюрча артистлери болгъан театр – къайда да ючлю театргъа саналады. Бизни да аллай даражагъа жетишгенибиз уллу ёхтемлик эди. Спектакльде Юсюпланы Хамит – Отеллону, Къулбайланы Элизат – Дездемоналы, Къулийланы Борис – Ягону, Ахматланы Зейтун – Кассиону, Энейланы Рая – Эмилияны ролларын иги ойнагъанларыны хайырындан Шекспирни кеси даражасына тийишли спектакль болгъан эди. Экинчи спектакль – «За тех, кто в море» да орус тилде айыпсыз, ариу ойналгъан эди. Ол да жаш артистлени уллу жетишимлерине саналгъанды.

Ол спектакльде: кемени командирин, экинчи ранглы капитан Харитоновну – Баразбийланы Исмайыл, аны анасы Софья Петровнаны – Будайланы Ольга, замполит Шубинни – Мокъаланы Алексей, капитан Максимовну – Ахматланы Зейтун, капитан Боровскийни – Юсюпланы Хамит, капитан Рекалону – Къулийланы Борис, мичман Бутковну – Зумакъулланы Владимир, матрос Бойкону – Байчекхуланы Абидин, кемеде врач Шабулинаны – Энейланы Рая, артистка Горелованы – Созайланы Нина ойнагъандыла. Бирин айтып, бирин кюярча тюйюл эди.

Барысындан да Ольгагъа бла Раягъа кыйыйын болгъанды. Саулай спектакльде жангыз бир уллайгъан адам барды – командирни анасы. Ани Ольга аламат тап ойнагъанды. Къалгъанла кеси жыл санларына келишген адамланы сыфатларын кёргюзтгендиле. Врач Шабулинаны Къулбайланы Элизат бла Энейланы Рая ойнагъандыла.

Спектакльле экиси да, Гитче театрда жюрюген ыз бла, эллеге барып да кёргюзтюрча, салынгъанларды себепли, театрны кесинде бир-эки кере ойнагъандан сора, эллеге айланып да ойнагъандыла жаш артистле. Театрны жангыргъаны, аны жангы уллу атлам этгени къарауччуланы къуандыргъанды. Къысхасы, жангы студия хар тюрлю жанындан махтаугъа тийишли болуп къошулгъанды театргъа.

Ол заманда жаш артистлени биргелерине келген устазлары Д.Г. Кознов бла Ю. Б. Грюнберг «Коммунизмге жол» газетде былай жазгъан эдиле:

«Ала бизни къолубузда беш жыл окъугъандыла – алты кыз бла тогъуз жаш. Ала бек ахшы окъуучула эдиле десек, эшта да, мында кишини да сейирсиндирлик болмабыз. Алай малкъарлыла аман атлы болмаучудула, биз аны билебиз. Ала, кертиси бла да, бек тынгылы студентле эдиле. Училищеде окъугъан жилларында ала махтауну болгъанлай тургъандыла. Бизни чалбай профессорубуз Лидия Ивановна Дейкун аладан бек къууаныучу эди.

Аланы бек баш ишлери – актёр усталыкъгъа юйрениу болгъанды. Алай андан сора да, алагъа кёп окъугъа, кёп кыйыналыргъа тюшгенди. Философиядан, политэкономиядан, башха предметледен да терен билим алгъандыла. Актёр усталыкъгъа юйрене, биз, бош магъанасиз этюдладан, юзюкледен башлап, уллу, хар не жанындан да сылтауусуз сотекъаллыни кёргюзтюгюе дери жетгенбиз. Айхай да, студиягъа жыйылгъанланы кёбюсю сахна бла шагъырей тюйюл эди. Алай тохтамай окъугъанлары, усталыкъ алыр ючюн керти кёллери бла юкрешгенлери алагъа болушханды. «Отеллону» училищеде бек сыйы жюрюген, бек тамата профессорладан бири – А. И. Благонравов – салгъанды. Аркадий Иванович ол спектакльни хазырлап ючжылгъа жууукъ заманны кюрешгенди. Бизни акъылыбызгъа кёре, Отеллону ролюн ойнагъан Хамит Юсупов фахмулу жашды. Анга хар жаны бла да болушургъа, онг берирге керекди. Аллай фахму малкъар халкъгъа бек ахшы саугъады.

Репертуарны ауурлугу бизни студиядан уллу жууаплылыкъны излегенди. Тюненеги студентле кеслерини борчларын намыслы толтурурла деп, толу ышанадыз. Бюгюн аланы жашауну кенг жолуна ашырабыз. Ахшы жолгъа!»

«Театр жашау» деген орус журналда Хутийланы Ханафийни «За тех, кто в море» оюнну юсюнден тынгылы кесаматы чыкъгъанды.

Ол экинчи студияда окъугъан актёрланы барысы да жашауларын театр санатха бермегендиле, аллай къуллукъ этгенлери уа сыйлы даражала алгъандыла: Ахматланы Зейтун – РФ-ни, КъМР-ни да сыйлы артисти, Юсюпланы Хамит – РСФСР-ни, КъМАССР-ни да сыйлы артисти, Къулийланы Борис – КъМАССР-ни эм Ингуш Республиканы халкъ артисти, сыйлы артисти, Баразбийланы Исмайыл – РФ-ни сыйлы артисти, Будайланы Ольга бла Къулийланы Элизат КъМАССР-ни сыйлы артистлери болгъандыла.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Билим

Усталыкълагъа тюшюнюрюкдюле

Саулай къыралдача, бизни республиканы мектеплеринде да «Россия–мои горизонты» ат бла хар ыйыкъдан бардыыллыкъ усталыкъланы жашырынлыкъларына, энчиликлерине тюшюндюрлюк дерсле башланнгандыла. Ала «Келир заманнга билет» проектни чеклеринде алтынчы-онбиринчи классларгъа жюрюгенлеге деп къыралгъандыла.

Андан тышында да, анга (проектге) саулукълары бла байламлы энчиликлери болгъан сабийле, ата-анала, устазла, орта профессионал эмда къошакъ билим берген жерлени келечилери, башха-башха хунерлеге устала да къатышадыла. «Келир заманнга билет» – ол «Билим бериу» милет проектни жашауда бардыра, къыралны тутхучлукъ этиую бла къуралгъан, алгъадан окъуна усталыкъны сайларгъа юйретиргге бурулгъан Битеуроссей проектди.

Усталыкъгъа тюшюндюрюу жаны бла программагъа тийишлиликде дерсле 34 сагъатха бёлюнненгендие. Алада сабийле Россейни экономика жаны бла айныуыну битеу да бёлюмлеринде болгъан жетишимлерини юслеринден – эл мюлкде, илмуда, информацияны технологияда болсун – билирге онг табарыкъдыла. Бу курсну кезиюнде окъуучула, жаланда къыралны дунияда не жаны бла ал сатырда болгъаныны юсюнден сейирсиндирлик тарихлени эшитип, шартланы билип къоймай, ол бёлюмледе урунган устала не бла кюрешгенлерин, ишлерин къалай бардыргъанларын, аны магъанасы эмда хайырлылыгъы неде болгъанын да англыарыкъдыла.

Андан сора да, жашла бла къызла биогюннгю жашауда къайсы усталыкълагъа сурам уллу болгъанын, алагъа юйренир ючюн а къаллай хунерни иеси болургъа тюшеригин да билликдиле.

Эсигизге салайыкъ, усталыкъланы жашырынлыкъларына тюшюндюрюу дерсле мектеплеге жангы окъуу жылдан биринчи керге башланадыла. Аны юсюнден устазланы август кенгешлеринде РФ-ни жарыкъландыруу министри Сергей Кравцов видеобайламлыкъ амал бла сёлешгенинде билдирген эди.

ТРАМЛАНЫ Зухура.

Окъутуу

Фахмуланы ачыкъларгъа себеплик этгенле

Жырла, ариу макъамла, тепсеуле хар миллетни да энчилигин кёргюзтген шартладыла. Алай халкъ аланы айнытмаса, эс бурмаса, ёмюрлени жыйылып, тёлюден-тёлюге сакълана келген хазна тас болуп барлыгъы баямды. Хар халкъны да аллай усталыгъын сакълаугъа, сабийлени фахмуларын айнытыгъа себеплик этген а Искусстволаны Шимал-Кавказ къырал институту.

Махкеме 1990 жылдан бери ишин бардырады. Ол Шимал Кавказда аллай ызда жангыз болгъаны ючюн, бери башха республикаладан, округладан да кёп адам келип окъуйду. Мында бир ненча факультет ишлерин бардырадыла. Алада болумну юсюнден биз институтну билим бериу жаны бла проректору, Дагъыстан Республиканы маданиятыны сыйлы къулукъчусу Мусабег Ахмедагаев бла сёлешгенбиз.

Заманны баргъанына, тюрленгенине кёре вузда жангы факультетле да ачыладыла. Институтда фортепиано, оркестр, духовой, къыл къобуз инструментле, миллет къобуз, тепсеу, дирижёр, жыр, актёр фахму, телевиденияны бла кинону режиссурасы, социал-маданият иш, музыка билим бериу бёлюмле бардыла. Эндиге дери бу усталыкъланы бир-бирлеринде жангыз бакалавриатында окъургъа жарагъанды, быйыл магистратура да ачылгъанды, бир жерге тёрт адам келгенди. Алай бла факультетледе бюджет жерле толгъандыла.

Институтну кесини энчилиги болгъаны да белгилиди. Башха окъуулада студентле жангыз ЕГЭ-ни хайыры бла кирип къаладыла. Мында аны бла чекленмей, музыка жаны бла да билимлерине къаралады. Беш тюрлю экзамен бериледи, ол санда музыканы тарыхы, сольфеджио да.

Аны ючюн бери жаш адамланы кёбюсю музыка школу неда училищени бошап келедиле. Болсада институтха, искусство жаны бла окъургъа амаллары болмай, алай кеслерини фахмуларын сынаргъа сюйгенлеге да ыразыдыла.

– Музыка школда окъургъа онг чыкъмагъанлай, алай тамаша фахмулары болгъанла да бардыла. Алагъа да мында окъуп билимлерин ёсдюрюргге амал чыгъады. Тышындан къарагъаннга, мында окъугъан женгил да кёрюне болур. Алай ол тынч болмагъаныны билдирирге сюеме. Студентле сайлагъан ишлери, керти да, кёллери бла сюйгенлери баямды. Нек дегенде бери келирлерини аллында кёбюсю музыка школда беш неда жети жыл окъуйдула. Ызы бла училищеде тёрт жылны. Андан сора мында бийик билим алыргъа, усталыкларын ёсдюрюргге онг болады. Кёпле ызы бла илмуланы кандидатлары да боладыла. Сёз ючюн, фахмулу жашыбыз Малкъарланы Мурат бу бёлюмде онжети жыл окъугъанды. Биогюнлюкде да институтну айтхылыкъ усталяриндан бириди, – дейди ушакъ нёгерибиз.

Институтха керти да аламат ёню, музыканы иги ангылагъан жашла бла къызла келедиле. Алай студент, жангыз фахмусуна ышанып, тири кюрешип турмаса, анга ёсген кыйын болукъду. Искусствода керти да иги жетишимлиге эринмегенлей билимлерин, фахмуларын ёсдюрюп тургъанла болаладыла деп чертеди проректор. Мында аламат окъугъанла кёпдюле иги стипендияла алгъан студентле да аз тюйюлдюле.

Студентлеге окъууда теориядан сора, практика да керек болгъаны баямды. Мында окъугъанладан бирлери биринчи курсдан ишлет башлагъанларын да айтады Мусабег Медагаевич. Ол а бизни республикада миллет тепсеулеге, музыкагъа уллу зс бурулгъаны бла байламлыды. Окъуудан сора кёбюсю школлада, тюрлю-тюрлю кружоклада сабийлени ариу аякъ бюгергге, жырлагъа, миллет къобузда, фортепианода согъаргъа юйретиргге барадыла. Телевидение бла кинону режиссурасында окъугъанлагъа уа кинола, фильмле алдыырыгъа мадарла этедиле.

Андан сора да, 2016 жылдан бери институтда музыка кадет корпус ишин бардырады.

– Аны ачылгъанына институтну ректору Рахайланы Анатолийге ыразылыгъымы билдиреме. Россейге аллай жангыз тёрт корпус барды – Химкиде, Краснодарда, Санкт-Петербургда, сора бизде. Быйыл биринчи выпуск да болгъанды. Аны онеки адам бошагъанды. Экиси бизге окъургъа киргендиле, бири уа Саратовда консерваторияда окъуйду. Кёбюсю да аскер

оркестрледе ишлейдиле, – дейди ол.

Кадет бёлюмге ариу ёнлерине, фахмуларына къарап, сабийлени тёртюнчю классдан аладыла. Аны себеплик кеслерин сынаргъа сюйгенлеге келе тургъан жылда ахшы амал боллукъду. Ары жангыз бизни республикадан угъай, битеу Шимал Кавказдан келиргге онг барды. Сабийлени жашар жерлери, бир кюннге бёлю кере азыкълары да болады. Быллай окъуу жер аны фахмусун айнытыргъа ири себеплик этгенин, билимин ёсдюрюрге болушханын белгилерчады.

Институтда хар не да жаш адамла абызырамазча, окъууларына кёллерин берип кюреширча этилилпди. Педагогла барысы да бийик билимлери болгъан жарыкъ адамладыла. Хар сабийге да энчи зс бурадыла, аланы фахмуларын ёсдюрюр ючюн къыйынларын аямайдыла.

Институтну арбазында студентле жашарча юй да барды, республиканы узакъ эллеринден, башха регионладан келгенлеге анда турургъа амал бериледи.

ТЕМУККУЛАНЫ Амина.

Итиниулюк

Гинжилери энчи сыфатлыдыла

Суратчы Акъкъызланы Имара гинжиле этиу бла кюрешгенли 10 жылдан артыкъ болады. Белгилисича, ол саулай Кавказда атлары айтылгъан фахмулу суратчыла Акъкъызланы Якубну бла Сияраны юйюрлеринде туугъанды. Ала анга хар башламчылыгъында да билеклик этгенлей тургъандыла.

Имараны гинжилери да республиканы маданият жашауунда кеслерини жерлерин тапхандыла. Бек биринчиден, ол аланы керамикадан этип тургъанды. Ызы бла уа ишинде башха материалланы – къумачланы, кийизча жарашдырылгъан жюнню, полимерли сары топуракъны да – хайырланып башлагъанды.

– Кюнден-кюннге гинжиле мени кеслерине бекден-бек тарта башлагъандыла. Алай бла жангы тюрлюлерин,

алагъа башха-башха сыфатла да къурап тебирейме. Ол да, сурат ишлеуча, чыгъармачылыкъды. Жаланда сени боюуларынгдан сора жан киреди къумачлагъа, – дейди автор.

Имараны битеу гинжилери да энчи сыфатлыладыла. Алада бир бирлерине ушашла жокъдула. Мёлекле, жомакъланы жигитлери, киштикле, тишириула бла эр кишине, миллет кийими таулу жашла бла къызладыла аны жигитлери. Аланы бир кере кёрген адам а унутмайды.

Нальчикде аны энчи энчи кёрмюю озгъанды. Гинжиледен сора да алада Имара ишлеген суратла бла да шагъырей болур амал бар эди. Алада Кавказ халкъланы миллет энчиликлерин бла шаркъ халкъланы философияларын суратчы сейир ачыкълагъанды.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Хурметлеу

Саугъасы жууукъларына берилгенди

Бахсан районну башчысы Артур Балкизов Заур Кизовну жууукъларына къырал саугъаны бергенди. РФ-ни Президентини Указы бла Заур Кизов энчи аскер операцияны кезиюнде аскерчи борчун толтургъанда кёргюзтген кишилири, батырлыгъы ючюн Кишиликни ординне тийишли болгъанды (ауушхандан сора).

– Заур Кизов къыралыбызны къорхуусузлугъун эм жалынчакъсызлыгъын къоруулай жан бергенди. Аны жигитлиги Ата журтубузгъа сюймекликни, кишиликни, къатылыкъны юлгюсю болгъанлай къаллыкъды,–дегенди районну башчысы, саугъаны бере.

Росгвардия

Жашауну, саулукъну да сакълагъан низам

Билим бериу учреждениялада терроризм аманлыкъланы профилактикасы бла байламлы жумушланы чеклеринде Росгвардияны КъМР-де Управлениясыны къуллукъчулары Нальчикни 9-чу школуну окъуучулары бла тюбешгендиле. Сёз къорхуулу кезиюде адам кесин къалай жюрютюргге кереклисини юсюнден баргъанды. Дагъыда гвардиячыла терроризмге бла экстремизмге къажау къаллай жумушла толтургъанларыны юсеринден да билдиргендиле.

Право низамны сакълачула жамауат жыйылгъан жерледе сакълыкъны тас этмезге, танымагъан адамла бла сёлешмезге кереклисин ангылатхандыла, жолда жюрююню жорукъларын эсгертгендиле.

– Быллай тюбешиуле ёсюп келген тёлюню къорхуусузлукъну жорукъларына, аны бла бирге уа келерини эмда жууукъларыны саулукъларын, жашауларын ючюн жууаплылыкъгъа юйретиргге болушадыла, – дегенди жыйылыудан сора полицияны подполковниги Залим Кафоев.

УФСБ

Наркотиклени келтирирге сюйгенле тутулгъандыла

КъМР-де башха регионладан наркотиклени ташыуну къураргъа кюрешгенлени аманлыкъчы ишлери тохтатылгъанды.

Законлагъа бузукъулукъ этип, наркотиклени сатыуалыугъа къажау мадарланы толтургъан кезиюде, УФСБ-ны къуллукъчулары, РФ-ни МВД-сыны Шимал-Кавказ федерал округда баш управлениясыны эмда республиканы Ич ишле министерствосуну къуллукъчулары бла бирге Воронеж эм Тамбов областьладан инсанланы аманлыкъчы ишлерин тыйгъандыла. Ала наркотиклени башха регионладан ташыуну къураргъа умут этгендиле.

Тутулгъанланы кийимлерин эмда жашагъан жерлерин тинтген кезиюде жети чулгъам табылгъанды. Алада «героин» эм «метадон» уу бар эди – битеулю ауурлугъу 1,7 килограмм.

УФСБ-ны следствие бёлюмю ишеклилеге РФ-ни УК-сыны 30-чу статьясыны 3-чю кесегине эмда 228.1-чи статьясыны 5-чи кесегине бузукъулукъла этгенлери бла байламы терслеу материалла ачхандыла. Законлагъа кёре быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги жашаууну ахырына дери сыйырылырыгъа боллукъду.

Хыйлачылыкъ

Амма кесин алдатмагъанды

Жалгъан ёкюл нальчикчи тиширыудан жолтранспорт болумгъа тюшген къызына болушур ючюн 200 минг сомну излегенди. Алай ётюрюкчю муратына жеталмай, ахчасыз къалгъанды.

Быйыл 7 сентябрьде Нальчикде УМВД-гъа 94-жыллыкъ тиширыу келгенди. Ол полициячыларгъа билдиргенича, анга танымагъан эр киши сёлешип, ёкюл болгъанын айтханды. Ол къызы авария этгенин, анда ачыгъан тиширыу бла келишир ючюн а 200 минг сом керек болгъанын айтханды.

Пенсиячы ахчаны берирге айтханды, кеси уа полициягъа келгенди. Право низамны сакълаучула толтургъан мадарланы кезиюнде ахчаны алыргъа келген 19-жыллыкъ жаш адам тутулгъанды. Ол бузукъулукъ этгенин женгиргенди, дагъыда быйыл 22 августда 74-жыллыкъ нальчикчини алдагъанын да айтханды. Эр киши хыйлачыланы ётюрюклерине ийнанып, 150 минг сом тёлегенди.

Ишеклиге РФ-ни УК-сыны 30-чу статьясыны 3-чю кесегине эм 159-чу статьясыны 2-чи кесегине бузукъулукъла этгени ючюн терслеу материалла ачылгъандыла. Ол къауум адам алгъадан келишип хыйлачылыкъ этерге кюрешгенлери, алай бла инсанлагъа уллу къоранч салгъанлары ючюн жууапха тартылгъанды. Законлагъа тийишлиликде, быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги беш жылгъа дери сыйырылырыгъа боллукъду.

Бузукъулукъ

Улоуун сыйыргъандыла

Нальчикчи 34-жыллыкъ тиширыу машинаны эсирип жюрютген кезиюде тутулгъанды. Къырал автоинспекторла «Ауди А4» машинаны тыйгъандыла. Аны водители 34-жыллыкъ тиширыу кеф болгъаны ачыкъланнганды. Полициячыла тинтиуле бардырып, ол алгъын да РФ-ни Административ бузукъулукъланы кодексини 12.26-чы статьясыны 1-чи кесегине кёре жууапха тартылгъанын тохташдырыгъандыла. Ол право низамны сакълаучуланы законлу излемлерин толтурмай, медицина тинтиуледен ётгере унамагъанды.

Водительге РФ-ни УК-сыны 264.1-чи статьясыны 1-чи кесегине кёре терслеу материалла ачылгъандыла (алгъын да административ бузукъулукъ этилген инсан къайтарып машинаны кеф болуп жюрютгени ючюн).

Тиширыуну машинасын полициячыла энчи стоянкагъа жетдиргендиле. Нальчикни шахар сюдню оноуу бла тазирлени тёлер, инсан дауну толтурур мурат бла анга арест салыннганды.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Дзюдо

Эки «доммакъ» алгъандыла

Магнигорскда дзюдодан «Виктор Пшеничниковну мемориалы» деген битеукъырал эришиу бардырылгъанды. Анда саугъала ючюн Россейни 17 регионундан 16 ауурлукъ къауумда 219 адам тутушханды.

Аланы аралырында бизни республиканы келечилери да болгъанды, ала эки доммакъ майдал да алгъандыла. Алай бла ючюнчю жерлеге тийишли болуп Байрамкъулланы Алим (55 кг) бла Астемир Текужев (81 кг) къайтхандыла.

КУЛЧАЛАНЫ Зульфия.

Табийгъат

Терекле юсюнде суратла

Къаайда болсанг да, бир иги затха кёзюнг илиннмей къалмайды. Москвада Измайловский паркда сыннган, тереклени къабугъу сыдырылгъан жерлеринде сурат салгъан тёре барды. Терекни «жаралы» жерин ариу сурат бла букъдургъан а къарагъан кёзге ариу кёрюнеди.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Къоркъуусузлукъ

Жорукъланы эсгертедиле

Таула саулукъгъа бла жашаугъа къоркъуулу жер болгъанларын, Эльрусда тири солууну сюйгенле жылны битеу кезиулеринде жыйылыргъа сюйгенлери ючюн, МЧС къоркъуусузлукъну жорукъларын эсгертеди:

- эм къоркъуусуз жолланы сайлагъыз;
- къаллай къоркъуулагъа къаты тутугъуз, къауум кесек-кесек болмасын;
- къоркъуусузлукъну эсге алмай, жолну къысхартмагъыз;
- тёгерек иги кёрюнмеген кезиуледе, боран башланнганда неда туман басханда, къарангыда жолгъа атланмагъыз;
- къоркъуулу жерлени, терк баргъан череклени, теренч чунгурланы жангызда страховка тынгылы этилгенинден сора ётюгюз;
- арыгъаныгъызны бегирек сезип башласагъыз неда кюн бузула тебиресе, тохтагъыз, къоркъуусуз жер табып, солугъуз, кюн халы игиленирин ташада сакълагъыз;
- ташла учхаларгъа неда ала агъызылыргъа боллукъ тау этекледе неда къая тикледе жюрюмегиз;
- къар жаугъанда кюн жарыкъда, къарангыда да энчи кёзюлдюреуюклени салыргъа унутмагъыз.

Жолоучулукъгъа чыгъардан алгъа эсепге тюшюгюз, аны Интернет бла **https://forms.mchs.gov.ru/registration_tourist_groups** сайтда толтурургъа жарарыкъды, анда къаллай жол бла барлыгъыгъызны, не мурат бла келгенигизни, маршрутдан артха къачан къайтырыгъызны, байламлыкъ жюрютюрча биргегизге къаллай связь амалланы алгъаныгъызны эм башха магъаналы шартланы билдирирге керекди. Жолоучулукъгъа чыгъардан алгъа тюрлю-тюрлю къоркъуладан страховка этигиз, спутник телефонну неда GPS-трекерни алыгъыз. Экстренный службаланы болушлукълары керек болса, «112» телефон номерге сёлешигиз.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Билдириу

Нальчикде – Башкир театрны гастрольлары

Нальчикде 19 эмда 20 сентябрьде М.Гафури атлы Башкир къырал академия драма театрны гастрольлары ётерикдиле.

Ала кёргюзтюп, М. Горький атлы Орус драма театрны сахнасында юч спектакльге къарарга боллукъду: «Мышиная история», «Внутри меня цунами» эмда «Весна без тебя».

«Битеу къыралда да бу халда оюн кёргюзте айланыуну быллай къуралыу тюрлюсюне чыгъармачылыкъ бла кюрешген биригиуле бары да ырзы болгъандыла. Битеуроссей гастроль концертлени «Уллу гастрольла» эмда «Биз – Россиябыз» деген программалары жылдан-жылгъа кёпден-кёп адамны эслерин бёледиле, ол иш бла кюрешгенлени алгъа къатышыргъа итиндиредиле. Жюзле бла артистле Ата журтубзну тюрлю-тюрлю узакъ жерлерине барып, анда фахмуларын кёргюзтюр онгла табадыла. Ала анда профессионал сынау эмда илхом аладыла, Россейни уллу, гитче шахарларыны адамларына да бек иги спектакльлени эм концертлени кёрюрге онг чыгъды», - деп белгилегенди Россей Федерацияны маданият министри Ольга Любимова.

Тюзетиу

Газетни 108-чи номеринде чыкъган «Игини сыры – баласында» материалда жангылыч жиберилгенди. Ол Быллымда Баразбийланы Аныуар деген экеулен болгъаны бла байламлы эди. Эки юйюрден да кечгинлик тилейбиз.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – **42-63-01**.
Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**.
Жууаплы секретарь – **40-03-24**.
Секретариат – **40-93-62**. Корректорла – **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02, 42-67-68.**
Экономика – **42-66-73.**
Культура – **42-66-76.**
Социал ишле – **42-75-82, 40-59-18.**
Курортла, туризм эм спорт – **40-39-93, 42-66-71.**
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – **42-37-94.**
Энчи корреспондент – **42-68-72.**
Операторла – **42-66-85, 40-28-97.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди.
Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материалланы айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5–6** бет) кёпню алмайды.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламны коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер —**ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связьны федерал Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: **76-01-21**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: **42-69-34**

Газет айыкъда юч кере чыгъады – **геуюрге, орта, шабат** кюнледе.

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Улбашланы Мурат – дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия – жууаплы секретарьны орунбасарлары; Геляланы Валентина (1,2-чи бетле), Ахматланы Люаза (3,4-чю бет) – корректорла.

Тиражы **1484** экз. Заказ № **1976**

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru